

Research Paper

Policy Prerequisites for Implementing Grant Payment Mechanisms for Full-time PhD Researcher Funding

Reza Naghizadeh¹

1. Associate Professor, Department of Science and Research Policy, National Research Institute for Science Policy, Tehran, Iran.

Citation: Naghizadeh R. (2023). [Policy Prerequisites for Implementing Grant Payment Mechanisms for Full-time PhD Researcher Funding (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 12(47), 2-25. <https://doi.org/10.22034/sspp.2023.563521.3304>

<https://doi.org/10.22034/sspp.2023.563521.3304>

Received: 14 October 2022
Accepted: 11 Mar 2023
Available Online: 01 Aug 2023

Key words:
Grant, PhD students,
Financing

ABSTRACT

PhD. students in leading higher education systems globally are recognized as researchers. Furthermore, they often receive salaries for their scientific endeavors. The funding system for PhD. students in top-tier universities is a topic of significant importance. Unlike in many leading institutions worldwide, PhD students are not treated as full-time researchers in Iran. Consequently, orienting their research towards addressing societal problems, aligning with specific needs, and meeting demands becomes challenging. This situation also limits the applicability of research results during the PhD. phase in Iran. In this study, we employed the case study method. We used data collection tools such as expert interviews and literature reviews to understand the policy prerequisites for implementing a grant-based financing system sourced from the Ministry of Science, Research, and Technology. The policy model proposed in this article outlines 14 policy requirements categorized under three main dimensions: research allocation mechanisms, stable financing, and the identification and evaluation of grant-based research projects. These include 4 requirements for stabilizing financial resources for research allocation, 6 for allocating available funds to PhD. student research activities, and 4 for identifying and evaluating projects securing grants.

* **Corresponding Author:**

Reza Naghizadeh, PhD.

Address: Department of Science and Research Policy, National Research Institute for Science Policy, Tehran, Iran.

E-mail: naghizadeh@nrsp.ac.ir

مقاله پژوهشی

الزامات سیاستی پیاده‌سازی سازوکارهای پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکتری به‌عنوان پژوهشگران تمام‌وقت

رضا نقی‌زاده^{۱۵}

۱. دانشیار، گروه سیاست علوم و تحقیقات، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، تهران، ایران.

چکیده

دانشجویان دوره دکتری در نظام‌های آموزش عالی برتر در دنیا با عنوان شغلی پژوهشگر شناخته می‌شوند و در دوره‌های روزانه دولتی (یا دوره‌های مشابه آن)، پژوهشگران به ازای این تلاش علمی حقوق دریافت می‌کنند. برقراری نظام تأمین مالی کارآمد برای دوره‌های دکتری در دانشگاه‌های دنیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و در نظام آموزش عالی ایران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. هم‌اکنون دانشجویان دوره دکتری، همچون دانشجویان دوره کارشناسی حضور کوتاهی در طول تحصیل در دانشگاه دارند و به‌مثابه محصل هستند و فرایند جذب آن‌ها نیز تابع فرایند عمومی‌گزینش علمی است. به همین جهت قرار دادن فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان دکتری در دانشگاه‌های کشور در مسیر حل مسائل، نیازمحوری و پاسخ به تقاضاها به دشواری رخ می‌دهد و نسبت کاربردی بودن نتایج تحقیقات در این دوره تحصیلی محدود است. در این تحقیق براساس روش مطالعه موردی و با ابزارهای گردآوری داده همچون مصاحبه با خبرگان و مطالعات پیشین سعی شد الزامات سیاستی برای جاری‌سازی نظام تأمین مالی مبتنی بر پژوهانه از محل منابع وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با توجه به محدودیت‌های موجود در کشور برای دانشجویان دکتری دوره روزانه دولتی بررسی شود. در الگوی سیاستی ارائه‌شده در این مقاله ۱۴ الزام سیاستی در ۳ بعد سازوکارهای تخصیص پژوهانه، تأمین مالی پایدار و شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه ارائه شده است. ۴ الزام مرتبط با نحوه پایداری منابع مالی جهت تخصیص پژوهانه، ۶ الزام مرتبط با چگونگی تخصیص منابع مالی در دسترس به فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان دکتری و ۴ الزام سیاستی مرتبط با شناسایی و ارزیابی طرح‌های نیازمحور و دارای تقاضاست.

تاریخ دریافت: ۲۲ مهر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۲۰ اسفند ۱۴۰۱

تاریخ انتشار: ۱۰ مرداد ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

گرنه، پژوهانه، دانشجویان دکتری، تأمین مالی

* نویسنده مسئول:

دکتر رضا نقی‌زاده

نشانی: تهران، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، گروه سیاست علوم و تحقیقات.

پست الکترونیکی: naghizadeh@nrsp.ac.ir

مقدمه

در ایران پژوهشگران دکتری طبق مقررات تحصیلی در مقطع دکتری (ابلاغی سال ۱۳۹۷ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) بایستی تمام وقت در دانشگاه‌ها باشند. ولی به دلیل عدم رعایت الزامات آن، چنین امری محقق نشده است و دانشگاه‌ها و دانشجویان از این امکان محروم هستند و فعالیت پژوهشی دانشجویان دکتری صرفاً به رساله و آن هم عمدتاً بدون نیاز و تقاضای مشخصی صورت می‌پذیرد که کاربردی بودن همین پژوهش‌ها را نیز کاهش می‌دهد. در سال‌های اخیر اقداماتی جهت اصلاح نظام تأمین مالی دانشجویان دوره دکتری روزانه دولتی انجام شده است و در آخرین نمونه آن بودجه‌ای ۵۰ میلیارد تومانی ویژه پژوهانه ماهیانه دانشجویان دکتری در بودجه ۱۴۰۰ مصوب شد (مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱). همچنین در طرح تحول دولت سیزدهم نیز به پذیرش همراه با پژوهانه دانشجویان دکتری اشاره شده است (طرح تحول دولت سیزدهم، ۱۴۰۰). در مصوبات شورای گسترش آموزش عالی نیز بر اصلاح نظام پذیرش دانشجویان دکتری با پرداخت پژوهانه تأکید شده است (شورای گسترش آموزش عالی، ۱۴۰۱).

موفقیت این تلاش‌ها تابع رعایت الزامات سیاستی است و به دلیل نبود چارچوب‌های سیاستی مشخص، سیاست‌های حمایتی حداقلی به کار گرفته شده نیز موفق نبوده‌اند. پرسش اصلی در این پژوهش این است که چه الزامات سیاستی جهت پرداخت پژوهانه به پژوهشگران دکتری روزانه دولتی از محل منابع وزارت عتف بایستی پیش‌بینی شود؟ این تحقیق محدود به پرداخت پژوهانه از محل بودجه وزارت عتف است و سایر منابع پژوهانه، مانند قراردادهای ارتباط با جامعه و صنعت موضوع تحقیق مذکور نیست. در این پژوهش از راهبرد مطالعه موردی تک‌نمونه‌ای بهره

نحوه به‌کارگیری دانشجویان دکتری به‌عنوان پژوهشگران دانشگاهی و نظام تخصیص منابع مالی به این پژوهشگران از عوامل اصلی در مسیر کاربردی و اثربخش کردن این مقطع تحصیلی در دانشگاه‌های معتبر دنیاست و همین امر منجر به این شده است که هزینه‌های پیش‌بینی شده برای یک دانشجو دکتری باتوجه به نوع دوره، نهاد حامی و منطقه جغرافیایی در دانشگاه‌ها متفاوت باشد (آتاناسیادو، ۲۰۱۸). دانشگاه‌ها باتوجه به نقش مهم دانشجویان دکتری در انجام فعالیت‌های تحقیقاتی بر حفظ علاقه دانشجویان جهت مشارکت فعال در دوره‌های دکتری از طریق اقدامات متعددی همچون تأمین مالی مناسب تأکید دارند. برای درک بیشتر اهمیت جایگاه دانشجویان دکتری به‌عنوان پژوهشگران دانشگاهی می‌توان به آمار منتشرشده در سطح جهانی همچون آمار بنیاد ملی علم در ایالات متحده (۲۰۲۲) اشاره کرد. طبق گزارش بنیاد ملی علم در ایالات متحده (۲۰۲۲)، در یک دهه اخیر تعداد اعضای هیئت علمی و کارکنان ثابت دانشگاه‌ها در ایالات متحده تقریباً ثابت است و گسترش فعالیت‌های تحقیقاتی توسط پژوهشگران دکتری و پسادکتری انجام می‌شود. این در شرایطی است که براساس مطالعات انجام شده در برخی از رشته‌ها، علائق دانشجویان دکتری و حتی پسادکتری برای ادامه شغل به صورت محققان دانشگاهی در حال کاهش است (ویسمن، ۲۰۱۳؛ کمیته ابتکارات نسل آینده، ۲۰۱۸) و این شرایط موجب تمرکز بیشتر سیاست‌گذاران و مدیران دانشگاهی بر نحوه برگزاری کارآمد این دوره‌ها در دانشگاه‌ها شده است.

بیشتر از کسانی که دارای مدرک ارشد هستند، درآمد خالص دارند. این مطالعه ویژگی‌های مختلف موقعیت بازار کار کارکنان، از جمله رده حرفه‌ای، سابقه کار، مسئولیت نظارت، بخش، ساعات کار، اضافه‌کاری (بدون حقوق) و نوع قرارداد را در نظر می‌گیرد (مورتیر و همکاران، ۲۰۲۰؛ بوستن و همکاران، ۲۰۱۴).

مانژماتن (۲۰۰۰) موضوع را از زاویه دانشجویان دکتری و آثار قرارداد ضمنی آن‌ها با مراکز دانشگاهی و تحقیقاتی بررسی می‌کند. هدف این مقاله بررسی انگیزه‌های دانشجویان برای سرمایه‌گذاری در مقطع دکتری و همچنین مدیران دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی برای به‌کارگیری دانشجویان دکتری است. در آغاز دهه ۱۹۹۰، مطالعات در سراسر جهان کمبود محققان ماهر را پیش‌بینی کرد. از آنجاکه رقابت اقتصادی بین کشورها بیش‌ازپیش براساس توانایی آن‌ها در نوآوری استوار است، این پیش‌بینی‌ها در مورد کمبود محققان آموزش‌دیده، جهت‌گیری جدیدی از سیاست‌های تحقیقاتی را القا کردند. مقامات دولتی به‌طور فزاینده‌ای انگیزه‌های قوی برای آموزش دانش‌آموختگان دکتری فراهم کردند. در فرانسه، تعداد کمک‌هزینه‌های دکتری در عرض ۴ سال ۲ برابر شد. هم‌زمان با نرخ بالای بیکاری متخصصان جوان، این سیاست موفقیت‌آمیز بود. تعداد دانش‌آموختگان دکتری بین سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۵، ۲ برابر شد. با ادامه این روند مخارج تحقیقاتی در کشورهای توسعه‌یافته تقریباً به ۲/۵ درصد از تولید ناخالص داخلی رسید. افزایش هزینه‌های پژوهشی همراه با افزایش تعداد دانش‌آموختگان دکتری منجر به وضعیت جدیدی شد که در آن عرضه بیش از تقاضا برای متخصصان دارای مدرک دکتری است. دارندگان دکتری ممکن

گرفته شد. برای انجام این پژوهش ابتدا چالش‌های پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکترای روزانه دولتی به‌عنوان پژوهشگر تمام‌وقت شناسایی شد و سپس با استفاده از ابزارهای پژوهشی همچون مصاحبه با خبرگان، مطالعات پیشین، آمارها و شواهد در دسترس اقدام به ارائه الزامات سیاستی شد.

۱. پیشینه پژوهش

دانشگاه‌ها در دنیا یکی از مهم‌ترین نهادهای انجام پژوهش‌ها هستند. عمده پژوهش‌های دانشگاهی نیز در مقاطع تحصیلات تکمیلی به‌ویژه دوره دکتری سازمان‌دهی می‌شوند. به همین جهت ایجاد ساختاری نظام‌یافته در به‌کارگیری دانشجویان دکتری به‌عنوان پژوهشگران دانشگاهی و جبران خدمت و پاسخ‌گویی به نگرانی‌های آن‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است (آتاناسیادو، ۲۰۱۸؛ ویسمن، ۲۰۱۳؛ کمیته ابتکارات نسل آینده، ۲۰۱۸). اهمیت پژوهشگران دانشگاهی در نظام تحقیق و توسعه کشورهای توسعه‌یافته به حدی است که به‌طور مثال در ایالات متحده آمریکا قانونی جهت ارائه خدمات پژوهشی در دانشگاه‌ها در سال ۱۹۷۴ تصویب شد (کنگره آمریکا، ۱۹۷۴).

تحقیقات متعددی در زمینه سازوکارهای به‌کارگیری دانشجویان دکتری، تأمین مالی و نگرانی‌های آن‌ها انجام شده است. مورتیر و همکاران (۲۰۲۰) در مورد نگرانی‌های دانشجویان و دانش‌آموختگان دکتری در بلژیک چنین بیان می‌کنند: «آیا دارندگان دکتری بیشتر از کارمندان دارای مدرک کارشناسی ارشد درآمد دارند؟» این سؤال است که بسیاری از داوطلبان بالقوه دکتری از خود می‌پرسند. براساس داده‌های نظرسنجی نیروی کار برای بلژیک، دارندگان مدرک دکتری ۴۹۰ یورو

دکتری شاغل به ترتیب حدود ۲۵۰۰۰ پوند، ۳۵۰۰۰ پوند و ۳۸۰۰۰ پوند در سال دریافت می‌کنند. در هلند و آلمان، که تعداد زیادی از دانشجویان دکتری کارمند هستند، حقوقی از ۱۶۰۰۰ پوند تا ۳۰۰۰۰ پوند در سال وجود دارد.

در تحقیقی نفی‌زاده و همکاران (۲۰۲۱) بر اهمیت تمام‌وقت بودن این پژوهشگران برای توسعه نوآوری به‌ویژه در مناطق کمتر برخوردار تأکید کرده‌اند و یکی از محورهای تحقیق خود را به ارتقای ظرفیت‌های نخبگی این مناطق از طریق به‌کارگیری تمام‌وقت دانشجویان دکتری تخصیص داده‌اند.

همچنین در تحقیقات انجام‌شده در کشورهایی که درزمینه پذیرش دانشجویان دکتری بین‌المللی نیز فعالیت می‌کنند تحقیقات متعددی انجام شده است (راکوکو و همکاران، ۲۰۲۲؛ سانتا رامیرز، ۲۰۲۲). راکوکو و همکاران (۲۰۲۲) در یک بازه ۵ ساله به بررسی زندگی و مواجهه آن با تغییرات به‌وجودآمده در کشور هلند با هدف افزایش کارآمدی آن‌ها پرداخته است.

یوسفی اقدم (۱۳۹۴) بر توسعه هویت حرفه‌ای دانشجویان دکتری در ایران پرداخته است. در این مقاله بر اهمیت توسعه هویت حرفه‌ای این دانشجویان به‌عنوان پژوهشگر تأکید می‌کند. دهرسخی و همکاران (۱۳۹۴) به نظام پذیرش دانشجویان در دوره دکتری، مانند رویکرد مدیریت منابع انسانی به شغل و شاغل، می‌نگرند. قلمکاری و همکاران (۱۳۹۸) بر اهمیت مسائل شغلی و امور مالی تأکید می‌کنند. کیخا و همکاران (۱۳۹۸) و سلیمی و همکاران (۱۳۹۸) بر کیفیت آموزش و کارکردهای ارشاد‌گری حرفه‌ای تأکید کرده‌اند. یوسفی و همکاران (۱۴۰۰)، نقش ابزارهای مالی

است در یافتن شغلی که مطابق با آموزش آن‌ها باشد، با مشکل مواجه شوند. از سال ۱۹۹۰، به همین جهت به دانش‌آموختگان دکتری موقعیت‌های شغلی نامطمئن ارائه می‌شود و شکاف بین افرادی که دارای موقعیت دائمی هستند و افرادی که اشتغال ناقص دارند در حال افزایش است (مانژماتن، ۲۰۰۰).

کورنل (۲۰۱۸) تصویری از تجربیات دانشجویان دکتری در حال تحصیل در انگلستان ترسیم می‌کند. متوسط ساعات کاری دانشجوی دکتری ۴۷ ساعت در هفته است. این میزان ۵۰ درصد بیشتر از میانگین دانشجویان کارشناسی و ۳ ساعت در هفته کمتر از میانگین اعضای هیئت‌علمی است. همچنین یک‌پنجم آن‌ها در کنار دکتری شغلی دیگر دارند که برای تأمین هزینه‌های زندگی است و ۶۳ درصدشان کمتر از ۱ ساعت در هفته به استاد راهنمای خود مراجعه می‌کنند. دانشجوی دکتری مورد بررسی در این گزارش، مبلغی معادل حداقل دستمزد ملی برای کاری که انجام می‌دهد دریافت نمی‌کند. بااین‌حال، مشخص است که دانشجویان دکتری غالباً تحت فشار برای انجام وظایف اضافی در کنار تحصیل هستند. از دانشجویان دکتری اغلب انتظار می‌رود که کار خود را در مجلات منتشر کنند که به وضعیت پژوهشی مؤسسه و عملکرد پژوهشی کمک می‌کند. همچنین عموماً انتظار می‌رود که اعضای کلیدی گروه‌های تحقیقاتی خود باشند و از دانش و تخصص منحصربه‌فردی که از تحقیقات خود به دست می‌آورند برای کمک به سایر اعضای تیم خود استفاده کنند. علاوه‌براین، آن‌ها ملزم به رعایت مهلت‌های مؤسسه خود هستند. در بسیاری از کشورهای دیگر اروپا، دانشجویان دکتری به‌جای دانشجو، کارمند (پژوهشگر) قراردادی هستند. به‌عنوان مثال، در سوئد، نروژ و دانمارک، دانشجویان

مستمر را می‌توان از جمله وظایف دانشجویان قلمداد کرد. البته پرداخت این پژوهانه در قالب حقوق ماهیانه نبود. پرداخت پژوهانه طی ۲ نوبت فراخوان در هر سال تقریباً تا پاییز ۱۳۹۱ ادامه داشت و طی ۷ دوره جمعاً ۷۸ میلیارد تومان پژوهانه به ۱۷ هزار و ۶۰۵ دانشجوی دکتری واجد شرایط اعطا شد (ایسنا، ۱۳۹۴). در سال ۱۳۹۲ باوجود اعلام فراخوان، پرداخت پژوهانه صورت نپذیرفت و دیگر اجرایی نشد. در بودجه سال ۱۴۰۰ از محل فروش اموال و دارایی‌های دولت و در صورت تحقق آن، ۵۰ میلیارد تومان در بودجه سال ۱۴۰۰ برای پژوهانه ماهیانه پیش‌بینی شد. ویژگی این مصوبه این بود که برای اولین بار پژوهانه به‌صورت ماهیانه و در قالب حقوق پیش‌بینی شده بود. این بودجه نیز در سال ۱۴۰۰ پرداخت نشد. اما در سال ۱۴۰۰ در برنامه تحول دولت سیزدهم، موضوع پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکتری پیش‌بینی شد (سند تحول دولت سیزدهم، ۱۴۰۱). همچنین در مصوبه شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۴۰۱ نیز الزام جذب حداقل ۲۰ درصد دانشجویان به‌صورت پژوهانه‌محور مورد تأکید قرار گرفت (شورای گسترش آموزش عالی، ۱۴۰۱).

در جمع‌بندی اقدامات انجام‌شده در گذشته می‌توان عدم پایداری و کمبود منابع، نبود سازوکار جهت تخصیص هدفمند منابع، عدم به رسمیت شناخته شدن شغل پژوهشگری دانشجویان دکتری در دانشگاه و نبود الزامات قانونی را از مهم‌ترین دلایل عدم اجرا یا به سرانجام نرسیدن سیاست‌های پیشین دانست.

به‌عنوان عوامل فرعی درونی در اصلاحات نظام حکمرانی آموزش عالی در غرب و شرق اروپا را مورد تأکید قرار می‌دهند. همچنین نقش ارتقای بهره‌وری منابع انسانی در سطوح مختلف از جمله دانشجویان دکتری نیز در تحقق سرآمدی دانشگاه‌ها مورد بررسی برخی از پژوهشگران بوده است (آزادی، ۱۴۰۰؛ محمدی و همکاران، ۱۴۰۱). به‌طور کلی مطالعات پیشین در این زمینه در ۳ محور کیفیت پژوهش، نحوه به‌کارگیری دانشجویان دکتری و شرایط کاری آن‌ها تمرکز کرده است. در جدول شماره ۱ جمع‌بندی از ۳ محور مطالعاتی در مقالات و پژوهش‌های علمی ارائه شده است.

اما در کشور تجربیات متعددی در پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکتری وجود دارد که بررسی سرنوشت آن‌ها در شناسایی چالش‌ها و ارائه راهکارهای سیاستی اهمیت دارد. پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکتری از اواخر دهه ۸۰ مطرح شده و معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری در این زمینه اقداماتی انجام داد. البته پرداخت پژوهانه یا حقوق به دانشجویان دوره‌های تخصصی و دکترای تخصصی دانشگاه‌های علوم پزشکی امری مرسوم است، ولی در وزارت علوم این امر سابقه‌ای طولانی و موفق ندارد. در سال ۱۳۸۸ با همکاری معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری برای اولین بار پرداخت رسمی پژوهانه به میزان ۵ میلیون تومان آغاز شد. در تاریخ ۱۳۸۸/۸/۲۶ توافق‌نامه‌ای میان وزارت علوم و معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور برای پرداخت پژوهانه منعقد شد و در تاریخ ۱۳۸۸/۱۱/۲۱ شیوه‌نامه آن توسط معاونت پژوهش و فناوری وزارت علوم به دانشگاه‌ها ابلاغ شد. حضور تمام‌وقت (حداقل ۳۰ ساعت در هفته در محل مؤسسه)، عدم اشتغال به کار و ارائه گزارش‌های

۲. روش‌شناسی پژوهش

برای پژوهش و ارائه آن در آغاز مطالعه موردی است. در این پژوهش سؤال‌های اصلی این است که چالش‌های پرداخت پژوهانه به پژوهشگران فعال در دوره دکتری توسط وزارت عتف چیست؟ سؤال دوم نیز الزامات سیاستی جهت مواجهه با چالش‌های مذکور است. برای احصای چالش‌ها از ۳ منبع اصلی استفاده شد تا با ایجاد رویکردی سه‌گانه به اطمینان از نتایج حاصل افزوده شود. منابع اصلی کسب اطلاعات شامل مصاحبه با سیاست‌گذاران، مجریان، شواهد و مستندات پیشین است. در این مرحله ۷ مصاحبه با متخصصان امر انجام شده است و نظرات آن‌ها بر روی فهرست چالش‌های شناسایی شده اولیه که از مطالعات پیشین، آمار و شواهد به دست آمده بود، دریافت شد. مصاحبه‌شوندگان اولیه شامل ۳ نفر از سیاست‌گذاران در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۴ نفر متخصص سیاست‌گذاری علم و فناوری و مدیریت آموزش عالی بودند.

در گام دوم تحقیق پس از شناسایی چالش‌ها، الگوی نظریه اولیه توسط محقق در پاسخ به چالش‌ها ارائه شد. سپس الگوی نظری اولیه براساس مصاحبه با خبرگان تدقیق و الزامات سیاستی نهایی شد. در این مرحله هدف تحقق بینش و فهم عمیق از الگوی نظری اولیه ارائه شده

پژوهش حاضر به دنبال شناسایی الزامات سیاستی جهت پیاده‌سازی نظام پرداخت پژوهانه به پژوهشگران فعال در دوره دکتری توسط وزارت عتف است و باتوجه به موضوع تحقیق، محقق کنترلی بر رفتار رویداد ندارد. ین (۱۳۸۱) بیان می‌کند که روش‌شناسی مطالعه موردی برای تحقیقاتی که به چگونگی و چرایی مطالب می‌پردازد و رفتار رویداد قابل کنترل نیست از اولویت بیشتری برخوردار است (ین، ۱۳۸۱) و به همین جهت این روش در مطالعات سیاست‌گذاری مورد استفاده قرار می‌گیرد (آیزنهارت، ۱۹۸۹). روش‌شناسی پژوهش حاضر یک مطالعه موردی تک‌نمونه‌ای است و مانند سایر مطالعات موردی تک‌نمونه‌ای پیرامون سیاست‌گذاری‌های کلان، شامل چند سطح یا جزء است و مورد از زوایای مختلف مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد (ین، ۱۳۸۷؛ دواس، ۱۳۸۷). براساس الگوی مطالعه موردی ین (۱۳۸۱)، گام‌های پژوهش مطابق تصویر شماره ۱ طراحی شده است.

روش‌شناسی پژوهش حاضر با تأکید بر روش مطالعه موردی الگوی ین (۱۳۸۱) است. گام اول در هر مطالعه موردی، مطرح کردن سؤال‌های مشخص

تصویر ۱. گام‌های مطالعه موردی تک‌نمونه‌ای (ین، ۱۳۸۱)

جدول ۱. محورهای مطالعات علمی پیشین

موضوع	جمع‌بندی	منابع
کیفیت پژوهش‌های دوره‌های دکتری	پژوهش‌های دوره دکتری بایستی نیازمحور و دارای متقاضی در سطوح مختلف اعم از جامعه علمی، بخش عمومی و بخش اقتصادی باشد. بایستی دانشگاه شرایط انجام پژوهش را فراهم آورد.	آتاناسیادو، ۲۰۱۸؛ ویسمن، ۲۰۱۳؛ کمیته ابتکارات نسل آینده‌ها، ۲۰۱۸؛ کورنل، ۲۰۱۸؛ نقی زاده و همکاران، ۲۰۲۱؛ کبیخا و همکاران، ۱۳۹۸؛ سلیمی و همکاران، ۱۳۹۸
نحوه به‌کارگیری دانشجویان دکتری	دانشجویان دکتری (شبیه به دوره‌های روزانه دولتی در ایران) به‌عنوان پژوهشگر تمام‌وقت در دانشگاه هستند. دانشجویان دکتری که به‌عنوان پژوهشگران تمام‌وقت به کار گرفته می‌شوند بخشی از نیازهای دانشگاه به کارشناسان پژوهشی و اعضای هیئت علمی پژوهشی را بر طرف می‌کنند. دانشجویان دکتری، پژوهشگران اصلی نظام دانشگاهی در اجرای پروژه‌های پژوهشی با جامعه و صنعت هستند.	آتاناسیادو، ۲۰۱۸؛ مورتیر و همکاران، ۲۰۲۰؛ بوستن و همکاران، ۲۰۱۴؛ نقی زاده و همکاران، ۲۰۲۱؛ یوسفی اقدم، ۱۳۹۴؛ دهرسخی و همکاران، ۱۳۹۴
توجه به محیط کاری و معیشت دانشجویان دکتری	شغل آینده دانشجویان دکتری برای حفظ جذابیت این دوره‌ها در رشته‌های تحصیلی مختلف مهم است. بیمه دانشجویان و سابقه کاری آن‌ها به‌عنوان پژوهشگر در مسیر شغلی آینده آن‌ها دارای اهمیت است. پرداخت پزوهانه ماهیانه مکفی از محل درآمدهای دانشگاه از طرح‌های پژوهشی و سایر درآمدهای اختصاصی یکی از الزامات دانشگاه‌های پیشرو است.	ماژماتن، ۲۰۰۰؛ کورنل، ۲۰۱۸؛ راوکوکا و همکاران، ۲۰۲۲

رویکرد ۳ وجهی استفاده کند. نتایج حاصل از این گام در بخش چهارم مقاله (نتایج حاصل از تدقیق الگوی نظری اولیه) ارائه شده است.

در این پژوهش جهت تدقیق الگوی نظری اولیه دیدگاه‌های ۲۱ خبره گردآوری شد. درمورد مصاحبه‌شوندگان باید اشاره کرد که متخصصان مذکور از میان سیاست‌گذاران، مدیران ارشد و اعضاء هیئت‌علمی با رشته‌ها و فعالیت‌های مرتبط انتخاب شده‌اند. انتخاب مصاحبه‌شوندگان از طریق نظرخواهی از متخصصان و دست‌اندرکاران و با لحاظ شاخص تجربه و از طریق روش گلوله برفی یا شناسایی مستقیم انجام شد. جدول شماره ۲ اطلاعات جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان را نشان می‌دهد.

است. درواقع درک دقیق از چگونگی تحقق کارکردها در توسعه این روابط دارای اهمیت فراوانی است. فرایند تحلیل در این پژوهش بدین‌گونه بود که پس از بررسی نتایج پیشین حاصل از مطالعات و مصاحبه‌های اکتشافی اولیه، در ابتدای مصاحبه نتایج دستاوردهای پیشین ارائه شد و سپس باتوجه‌به الگوی نظری اولیه، نظرات و دیدگاه‌های متخصصین دریافت شد. سپس مصاحبه‌ها پیاده‌سازی شدند. براساس سؤالات پژوهش و عوامل شناسایی شده در مطالعات، مصاحبه‌ها تحلیل شدند. مصاحبه‌ها در قالب جلسات رسمی و غیررسمی برگزار شده است. آنچه در ارائه نتایج تحقیق مهم است، نمایش میزان کفایت شواهد ارائه شده است. به همین جهت عموماً پژوهشگر بهتر است در صورت امکان‌پذیری از

بررسی و اظهارنظر درباره جامع و مناسب بودن طرح استفاده شد. در مرحله جمع‌آوری داده‌ها به‌ویژه در مصاحبه‌های عمیق، از ۲۱ مصاحبه‌شونده کمک گرفته شد. همچنین در انتها نتایج پژوهش با متخصصان مجدداً بررسی شد تا باورپذیر بودن نتایج مورد بحث قرار گیرد. اعتبار بیرونی با استفاده از مطالعات پیشین، بررسی تجربیات سیاستی گذشته و مصاحبه با خبرگان به‌طور هم‌زمان برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها تحقق یافت. قابل‌اعتماد بودن پژوهش (پایایی) در این پژوهش از طریق تهیه پروتکل مصاحبه‌های مطالعه موردی که شامل تمام جزئیات پژوهش است و ایجاد پایگاه داده برای پژوهش مدنظر قرار گرفت، به‌طوری‌که فرایند پژوهش توسط سایر محققان تا حد امکان قابل تکرار باشد.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. چالش‌های پرداخت پژوهانه به دانشجویان دکترا

در این پژوهش سعی شد ابتدا چالش‌ها شناسایی و سپس الگوی نظری اولیه مشتمل بر الزامات سیاستی جهت پاسخ به چالش‌های شناسایی شده ارائه شود. برای احصای چالش‌ها از ۳ منبع اصلی استفاده شد

تمامی مصاحبه‌ها ثبت شده‌اند تا در بخش چهارم مقاله مورد ارجاع قرار گیرند. از علل استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در قالب رسمی یا غیررسمی می‌توان به این علت اشاره کرد که در ابتدا عامل و چارچوب و توضیحی کامل از پژوهش به مصاحبه‌شوندگان ارائه شد و در ادامه از آن‌ها خواسته می‌شد ضمن پاسخ به سؤالات مشخص آزادانه در مورد عوامل و چارچوب اظهارنظر کنند. همچنین براساس دیدگاه بن (۱۳۸۷) باید ۴ ویژگی اعتبار سازه‌ای، اعتبار درونی، اعتبار بیرونی و پایایی برای ارزیابی کیفیت مطالعه موردی برآورده شود. یکی از مهم‌ترین اقدامات در هر ۴ ویژگی اجماع ۳ سویه است (مارشال و همکاران، ۲۰۰۶؛ مورس، ۱۹۹۵، بن، ۱۳۸۷). اعتبار سازه‌ای به معنای انتخاب مقیاس‌های (اندازه‌گیری) عملیاتی درست برای مفهوم مورد مطالعه است (بن، ۱۳۸۷). در این پژوهش برای تحقق اعتبار سازه‌ای، اجماع ۳ سویه یا ۳ وجهی انجام شده است، زنجیره‌ای از شواهد بررسی شده است و برای اطمینان از اعتبار سازه‌ای الگو با استفاده از نظرهای صاحب‌نظران مطلع نیز انجام پذیرفته است. اعتبار درونی در مطالعات موردی به اعتمادپذیری و موجه بودن یافته‌ها و نتایج پژوهش دلالت دارد (بن، ۱۳۸۷). در این پژوهش سعی شد تا شواهدی از منابع چندگانه استفاده شود. در مرحله طرح پژوهش از گروهی از افراد متخصص و خبره برای

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مصاحبه‌شوندگان

تعداد	دارنده مدرک دکتری	سابقه مدیریت ارشد (مدیرکل و معاون وزیر)	سابقه اصلی افراد
۴	۴	۴	سطح مدیریتی در وزارت عتف و سایر دستگاه‌های سیاست‌گذار
۴	۴	۴	سطح مدیریتی در معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهور و دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
۹	۹	۶	متخصص سیاست‌گذاری و عضو هیئت‌علمی
۴	-	-	پژوهشگر سیاست‌گذاری

سازوکار جذب پژوهانه

- چالش چهارم: نبود سازوکار مشخص جهت ارزیابی پروپزال‌های دریافتی توسط اعضای هیات علمی و شرایط آن‌ها جهت تعیین به‌عنوان استاد میزبان جهت پژوهانه‌های دریافتی از وزارت
- چالش پنجم: نبود سازوکار مشخص در انتخاب پژوهشگران دوره دکترا برای دریافت منابع پژوهانه

تأمین و تخصیص منابع مالی

- چالش اول: عدم تخصیص به موقع و پیش‌بینی پذیر منابع مالی به وزارت
- چالش دوم: میزان ناکافی منابع مالی تخصیص یافته به وزارت عتف
- چالش سوم: نبود سازمان تخصیص دهنده منابع مالی در وزارت و اتصال پژوهانه‌های پرداختی به بودجه سالیانه

ارزیابی و نظارت

- چالش ششم: نبود سازوکار نظارت بر تحقق نتایج حاصل از پژوهانه‌های پرداختی توسط وزارت
- چالش هفتم: غیر ماموریت‌گرا بودن منابع پرداخت شده به دلیل مشخص نبودن اولویت‌های پژوهشی جهت تخصیص منابع وزارت

تصویر ۲. چالش‌های پیاده‌سازی پرداخت پژوهانه به پژوهشگران فعال در دوره دکتری توسط وزارت عتف

باشد. نمی‌شود شما بگویید ببخشید این ماه حقوق نداشتیم بدهیم. معاونت هم که حقوق نمی‌داد. در اصل پروژه می‌داد که فایده هم نداشت. (INTO1)» در قانون بودجه سال ۱۴۰۰ نیز از محل درآمدهای دولت پژوهانه ماهیانه پیش‌بینی شد که به دلیل عدم پایدار بودن منبع آن نیز تخصیص نیافت. چالش دوم میزان ناکافی منابع مالی تخصیص یافته است. این پرداخت ناکافی به ۲ صورت جلوه‌گر خواهد شد: یا اینکه قرار است این منابع به همه پژوهشگران داده شود که مبلغ ناچیزی در اختیار افراد خواهد بود و منجر به تحقق اهداف طرح که حضور تمام‌وقت پژوهشگران است، نخواهد شد یا اینکه بایستی به تعداد محدودی نیرو هزینه پرداخت شود که باتوجه به بودجه سال ۱۴۰۰، در صورت تخصیص، با حقوق متوسط ۶ میلیون تومان، این عدد به زیر ۱۰۰۰ نفر قابل پرداخت بود. همچنین این پرداخت در صورت ناپایداری مشکلات متعدد دیگری هم خواهد داشت.

تا با ایجاد رویکردی سه‌گانه به اطمینان از نتایج حاصل افزوده شود. منابع اصلی کسب اطلاعات شامل مصاحبه با سیاست‌گذاران، مجریان و شواهد و مستندات پیشین است. ۷ چالش شناسایی شده در ۳ دسته اصلی مطابق تصویر شماره ۲ مطرح شد.

عمده چالش‌ها به عدم تخصیص به‌موقع و پیش‌بینی پذیری منابع مالی به وزارت جهت این امر مرتبط است. پرداخت پژوهانه به پژوهشگران دوره دکتری درواقع بایستی به شکل حقوق و ماهیانه باشد تا حضور تمام‌وقت پژوهشگران را توجیه کند. ولی در تجربه سال ۱۳۸۸ و تجربه سال ۱۴۰۰، عدم تخصیص به‌موقع، آثار این سیاست جهت به‌کارگیری تمام‌وقت این پژوهشگران را از بین برد. یکی از متخصصان بیان می‌کند: «پژوهانه معاونت علمی به کار نیامد و فقط پولی داده شد. دلیل توقف آن هم همین بود. پژوهشگر باید کار تمام‌وقت بکند و ما به ازای آن پول مکفی برای اداره زندگی اش داشته

یکی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی در گفت‌وگو با خبرنگار خبرگزاری خانه ملت درباره پژوهانه دانشجویان دکتری اظهار کرد: «دانشجویان دوران دکتری موتور توسعه علمی کشور محسوب می‌شوند که در گیرودار ورود در دوران تأهل یا فرزندآوری هستند. از طرفی مخارج تحصیل و معیشت، غالباً این عزیزان را متمایل به پیگیری شغلی نسبتاً ثابت و قابل‌اتکا می‌کند که در اغلب موارد بی‌ربط به رشته تحصیلی آنهاست. از آنجایی که اساتید راهنما همواره در کشور از عدم حضور دانشجویان دوره دکتری در آزمایشگاه‌ها و تمرکز بر رساله دوره دکتری گلایه‌مندند و بعضاً طی ۶ تا ۷ سال دانش‌آموخته می‌شوند، نبود حمایت مالی از دانشجوی دکتری و توقع بجای اساتید، دانشجویان دکتری را تحریک به خروج از کشور می‌کند و در نتیجه موجب زیان کل جامعه می‌شود.» (خبرگزاری خانه ملت، ۱۴۰۰).

چالش پنجم، نبود سازوکار مشخص در انتخاب پژوهشگران دوره دکتری برای دریافت منابع پژوهانه است. البته این مشکل از ۲ منظر قابل بررسی است. منظر اول نحوه جذب پژوهشگران است. در دوره دکتری به واسطه قوانین وضع‌شده محدودیت‌هایی جهت حضور در آزمون رسمی وجود دارد که بانفس به کارگیری افراد تحت عنوان پژوهشگر تناقض دارد. منظر دوم در انتخاب از میان پذیرفته‌شدگان دوره دکتری است که نیازمند ایجاد سازوکار در انتخاب و نظارت افراد است.

چالش‌های مرتبط با نظارت و ارزیابی انجام طرح‌های تحقیقاتی نیز شامل ۲ چالش کلیدی است. چالش اول، نبود سازوکار نظارت بر تحقق نتایج حاصل از پژوهانه‌های پرداختی توسط وزارت است و چالش دوم، غیرمأموریت‌گرا بودن منابع پرداخت‌شده به دلیل مشخص نبودن اولویت‌های پژوهشی جهت تخصیص منابع وزارت است. در صندوق‌هایی همچون ان‌اس‌اف آمریکا اساتید موظف به ارائه پروپوزال هستند

معاون پژوهش و فناوری وقت دانشگاه تهران چنین بیان می‌کند: «اغلب این دانشجویان در سن ازدواج هستند و برای تأمین هزینه‌های زندگی نیازمند دریافت حقوق ماهانه. در قانون بودجه ۱۴۰۰، ۵۰ میلیارد تومان اعتبار برای این منظور در نظر گرفته شده است.» (ایسنا، ۱۴۰۰).

چالش سوم، نبود سازمان تخصیص‌دهنده منابع مالی در وزارت و اتصال پژوهانه‌های پرداختی به بودجه سالیانه است. در وزارت عتف سازمان این کار وجود ندارد. در دنیا بخش مهمی از این فعالیت را صندوق‌های تأمین مالی علمی وابسته به دولت‌ها انجام می‌دهند. هم‌اکنون تنها ساختار کشور که در این زمینه فعال است صندوق پژوهشگران و فناوران وابسته به معاونت علمی و فناوری رئیس‌جمهوری است. همچنین سازوکار جذب این پژوهانه‌ها نیز

و داوری دقیق در مرحله پروپوزال و انجام آن صورت می‌پذیرد. همچنین اولویت‌های عمومی جهت پژوهش به‌طور شفاف مشخص است. یکی از روایت‌کنندگان چنین بیان می‌کند: «یکی از مشکلات همین منابع قبلی که برای دکتري دادند، نظارت است. پرداخت به پژوهشگر بایستی ماهیانه باشد. یعنی باید بخشی از پروژه به پژوهشگر در قالب پرداخت ماهیانه داده شود و استاد نسبت به آن مسئول باشد» (INT03).

۲-۳. الگوی نظری اولیه

همان‌گونه که اشاره شد، ۷ چالش کلیدی پیاده‌سازی نظام پژوهانه برای پژوهشگران دوره دکتري شناسایی شد. برای پاسخ به چالش‌های مطرح‌شده ابتدا براساس مطالعات پیشین، الگوی اولیه‌ای از راهکارها ترسیم شد که این الگو به مصاحبه‌شوندگان ارائه شد.

مطابق آنچه در تصویر شماره ۳ آمده است، محققان الزامات سیاستی شناسایی‌شده را پس از مطالعه مستندات پیشین، مشاهده خواهد و آمار و همچنین مصاحبه با خبرگان در ۳ بعد اصلی به‌عنوان الگوی نظری اولیه ارائه کردند. بعد اول مرتبط با تأمین مالی پایدار است. بعد دوم به سازوکارهای تخصیص پژوهانه می‌پردازد و بعد سوم به شناسایی و ارزیابی طرح‌های موردحمایت در قالب پژوهانه اشاره دارد.

۳-۳. تدقیق الگوی نظری اولیه

الگوی نظری اولیه براساس مطالعات پیشین، نتایج حاصل از سلسله خواهد و آمار و مصاحبه‌های تخصصی با ۲۱ نفر از خبرگان، موردبررسی دقیق‌تر قرار گرفت. براساس مطالعه موردی انجام‌شده در

بعد تأمین مالی و راهکارهای ارائه‌شده تأکید بیشتر متخصصان بر پایدار بودن و ماهیانه بودن این تأمین مالی بود. یکی از روایت‌کنندگان چنین بیان می‌کند: «پژوهشگر دوره دکتري در سنی است که نیازمند حقوق مکفی است. در دنیا چه می‌کنند؟ این پژوهشگران را به‌صورت شاغل در نظر می‌گیرند. به‌گونه‌ای که الآن در اروپا و آمریکا کسی بخواهد مهاجرت کند باید درخواست مهاجرت شغلی کند نه تحصیلی. شغل معنی خاص خود را دارد. یعنی باید حقوق مکفی بگیرند، بیمه شوند و مالیات بدهند. حالا سؤال کلیدی آن است که این حقوق از چه منبعی تأمین می‌شود؟ حتماً این حقوق به شکل حقوق سایر کارکنان نیست و از گزنت اساتید است (INT01)». ۳ شیوه کلی تأمین مالی برای حقوق پژوهشگران دکتري و پسادکتري وجود دارد. مسیر اول قراردادهای با صنعت و نهادهای اقتصادی است. مسیر دوم صندوق علمی با بودجه عمومی است که در دنیا تمرکز این صندوق‌ها عمدتاً بر علوم انسانی، علوم پایه و علوم بنیادی و علوم است که با بازار فاصله دارند، ولی نیاز جامعه به آن جدی است. البته این پرداخت‌ها توسط صندوق‌های علمی نیز براساس یک پروپوزال و تعریف پروژه است و داور و کارفرمای مشخص دارد. مسیر سوم نیز از طریق درآمدهای اختصاصی دانشگاه از فعالیت‌های دانش‌بنیان یا کمک‌های مالی دریافتی است. ولی دولت مستقیم به کسی پولی نمی‌دهد، بلکه از طریق صندوق‌هایش این را مدیریت می‌کند (INT01). متخصصان به این نکته به‌طور ضمنی تأکید می‌کنند که برنامه‌ریزی براساس بودجه‌های غیرپایدار اشتباه است (INT04-07). یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین توضیح داد: «مشکل اصلی گزنت بحث عدم تقاضامحوری و مشخص‌نبودن کارفرماست. منابع وزارت باید به‌صورت اهرمی هزینه شود (INT05)».

تأمین مالی پایدار

- تخصیص ردیف بودجه مستقل برای تأمین مالی پژوهانه در بودجه وزارت عتف
- افزایش منابع مالی مبتنی بر پژوهانه به وزارت عتف
- ایجاد صندوق پژوهانه در ذیل وزارت عتف برای ایجاد ساختار پژوهانه کشور
- اهرمی کردن منابع در دسترس وزارت عتف با منابع در دسترس دانشگاه‌ها و دستگاه‌ها و مجموعه‌های صنعتی و اقتصادی

سازوکارهای تخصیص پژوهانه

- تعیین شاخص‌های اولویت‌بندی دانشگاه‌ها و تعیین سهم دانشگاه‌ها جهت تخصیص منابع مالی مبتنی بر گرت
- ایجاد سازوکار داوری پروپزال در سطح دانشگاه‌ها و وزارت
- تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های اعضای هیات علمی واجد شرایط به‌عنوان استاد راهنما و میزبان با توجه به ویژگی‌های علمی و ارتباط با جامعه و صنعت
- تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های متقاضیان (دانشجویان دکترا) واجد شرایط جهت بهره‌مندی از گرت

شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه

- ارائه اولویت‌های سالیانه پژوهشی کشور جهت تخصیص منابع پژوهانه
- ایجاد بانک اطلاعاتی بهره‌برداران از پژوهانه دریافتی وزارت عتف و ارزیابی نتایج حاصل از منابع تخصیص یافته
- تعیین حداقل خروجی‌های مورد نیاز طرح‌های حمایتی و ایجاد تعهد مورد نیاز در عضو هیات علمی و پژوهشگر جهت تحقق آن

تصویر ۳. الگوی نظری اولیه از الزامات سیاستی جهت نظام تأمین مالی مبتنی بر پژوهانه به پژوهشگران دکتری از محل منابع وزارت عتف

«محل هزینه‌های پشتیبان در بودجه باید جدا شود به نظرم، معمولاً این جور دوره‌ها تو دنیا با اسپانسرشیپ شرکت‌ها یا سازمان‌های بزرگ انجام می‌شود و دانشجو و استاد نگرانی آزمایش و تجهیزات و غیره رو ندارند، این طرح هم نیاز به فضای مکمل بودجه وزارت علوم دارد تا حداقل بشود بعضی از این شکاف‌ها رو پر کرد، اصطلاحاً بودجه عتف صرفاً کاتالیزور باشد (INT08).»

درمورد افزایش منابع مالی و پوشش آن تقریباً اتفاق نظر میان متخصصان بود. ولی ۲ نگاه متفاوت در این میان جاری بود. گروهی معتقد بودند این

افزایش منابع مالی بایستی منجر به پوشش بیشتری از دانشجویان دکتری شود. حتی برخی معتقد به سراسری بودن آن برای کلیه دانشجویان روزانه دولتی بودند. در سوی دیگر برخی معتقد بودند این تعداد باید محدودتر و رقابتی باشد ولی به آن جمعیت انتخاب‌شده حقوق مکفی و بالاتری داده شود تا واقعاً بتوانند به‌عنوان پژوهشگر با خیال راحت نقش بازی کنند. یکی از راولیان چنین تحلیل می‌کند: «قرار نیست پژوهشگری که نمی‌خواهد تمام‌وقت شود حقوق دریافت کند. حداقل باید پاره‌وقت مثلاً ۳۰

در این میان جاری بود. گروهی معتقد بودند این

ساعت در هفته باشد و باید دریافتی مناسبی داشته باشند. اگر به میزان کافی پژوهانه پرداخت نشود سیاست خنثی می‌شود و فقط پولی می‌دهیم و شرایط هم بهتر نمی‌شود (INT18).

در مورد سیاست سوم بر روی تشکیل صندوق در ذیل وزارت عتف اتفاق نظر میان متخصصان وجود داشت، ولی در مورد ساختار آن دیدگاه‌های متفاوتی بود. برخی از متخصصان بر رویکرد صندوق ملی پژوهش و نوآوری انگلستان تأکید داشتند که صندوق اصلی است و ذیل آن صندوق‌های فرعی و تخصصی وجود دارند. یکی از روایت‌کنندگان بیان می‌کند: «به نظر من رویکرد صندوق انگلستان برای ایران بهتر است. ما باید یک صندوق مادر داشته باشیم و سایر صندوق‌ها زیر نظر آن باشند (INT06)». یکی از متخصصان در همین زمینه تأکید می‌کند که مسئله پژوهانه فقط حقوق نیست. و مسئله مواد اولیه و آزمایشگاه‌ها نیز مهم است (INT07). برخی دیگر بر وجود صندوق‌های متعدد مانند ایالات متحده آمریکا و بدون لزوم رابطه سلسله‌مراتبی تأکید داشتند.

همچنین در تأمین مالی پژوهشگران یکی از متخصصان چنین پیشنهاد می‌کند: «الآن براساس بنده تبصره ۹ وزارتخانه‌ها باید ۱۰ درصد اعتبار پژوهشی خود را بیاورند برای حمایت از تحصیلات تکمیلی. باید وزارتخانه وارد راینی با دستگاه‌ها بشود و آن ۱۰ درصد را بیاورد برای گرت (INT05)».

به‌طور کلی در بُعد تأمین مالی نظرات همسویی بالایی داشت. اما در بُعد سازوکارهای تخصیص پژوهانه نگاه‌های متفاوتی به چگونگی انجام آن وجود داشت. دانشگاه‌های بزرگ و پیشرو عمدتاً نسبت به سهم‌بندی منابع پژوهانه به‌صورت منطقه‌ای یا استانی اعتراض دارند. از سوی دیگر استان‌های

کمتر برخوردار نیز بات جر به صندوق‌هایی همچون صندوق نوآوری و شکوفایی (نقی‌زاده و همکاران، ۲۰۲۱) نسبت به سهم به‌شدت نابرابر تخصیص‌ها اعتراض دارند. به نظر ایجاد راهکاری میانه که ضمن رعایت عدالت علمی، عدالت در توزیع منابع در مناطق مختلف را نیز ایجاد کند، ضروری است. یکی از متخصصان می‌گوید: «پول به میزان کافی نیست. اگر قرار باشد مثل صندوق پژوهشگران یا صندوق نوآوری تمام پول را بدهند به استان‌های برخوردار، همان ندهند بهتر است. چون همین پژوهشگرانی هم که جذب دانشگاه‌های ضعیف‌تر می‌شوند نمی‌آیند. باید خیلی مراقب باشیم. نکند سرنوشت صندوق نوآوری تکرار شود. اگر تعادل و عدالت در توزیع را رعایت نکنیم شیب مهاجرت نخبگان به استان‌های برخوردار تشدید می‌شود و نه تنها کمک نکرده‌ایم که یک مشکل جدید هم ایجاد می‌کنیم (INT01)». البته نظرهای مخالف معدودی هم در این زمینه بود. یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین می‌گوید: «به نظرم تعیین سهمیه براساس دانشگاه‌ها چندان مناسب نیست. چون هر دانشگاهی الزاماً به سمت تولید مصنوعی پژوهش حرکت می‌کند. بهتر است به‌جای این مورد تمرکز بر سهمیه‌بندی موضوعی و حوزه پژوهش متناسب با نیاز و توانمندی‌های کشور باشد (INT11)».

یکی از موارد سیاستی مهم که با خبرگان مطرح شد، نحوه داوری پروپوزال‌ها برای دریافت پژوهانه در دانشگاه‌ها بود. یکی از راین بیان می‌کند که «در قراردادهای ارتباط با جامعه و صنعت که وضعیت تا حد زیادی مشخص است. ولی در گرت‌هایی که صندوق می‌دهد نیاز است که پروپوزال توسط داوران به تصویب برسد (INT03)». اما مهم‌ترین بخش سیاست‌های نحوه تخصیص را می‌توان به شرایط

مصاحبه‌شوندگان چنین تأکید می‌کند: «پیشنهاد خودم هم تخصیص بخشی به‌صورت گرن‌ت مستقیم به دانشجو است در راستای اهدافی که وزارت علوم سالانه مطرح می‌کند و مورد تأیید استاد راهنما هم است. حداقل دستمزد ماهیانه دانشجو را هم بهتر است وزارت علوم تعیین کند (INT04)».

در بعد شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه، خبرگان بر افزایش اهمیت نقش اولویت‌بندی تحقیقاتی دقیق در کشور اشاره کردند. «اولویت‌بندی در تخصیص این منابع خیلی مهم است. ما پول بدون اولویت کم هزینه نمی‌کنیم. حداقل ۸۰ درصد منابع را به اولویت‌ها بدهیم. بقیه را هم آزاد بگذاریم (INT02)».

یکی از مدیران وقت وزارت چنین بیان می‌کند: «باید اطلاعات دقیق از بهره‌برداران گرن‌ت و نتایج تخصیص منابع داشته باشیم. ضمن اینکه به نظر من بایستی هر چند سال یک رتبه‌بندی از دانشگاه‌ها داشته باشیم و بعد براساس ارزیابی منابع مالی عمومی برای تجهیز آزمایشگاه‌ها یا مواد اولیه تخصیص دهیم (INT06)».

همچنین محققین به‌اتفاق بر اهمیت خروجی‌های حداقلی برای حمایت‌ها تأکید داشتند.

اما در مصاحبه با متخصصان ۳ سیاست محوری دیگر نیز بیان شد که مورد تأکید تعداد زیادی از خبرگان بود. سیاست اول مرتبط با نظام جذب دانشجویان دکتری بود (بر اساس نظرات (INT01- 02, 03, 07, 13, 15, 18, 19, 20, 21). در این زمینه سیاست پیشنهادی این بود که حداقل برای بخشی از دانشجویان دکتری که تمام یا بخشی از پژوهانه آن‌ها از محل قراردادهای ارتباط با جامعه و صنعت پرداخت می‌شود، امتحان متمرکز حذف یا اثر آن کاهش یابد.

استاد میزبان و پژوهشگر صاحب صلاحیت مرتبط دانست. درمورد استاد میزبان چند شرط اساسی در نگاه متخصصان مطرح شد:

الف) داشتن شرایط عمومی و رتبه علمی جهت به‌کارگیری پژوهشگر؛ ب) داشتن اولویت برای اساتیدی که در حوزه مشابه، ارتباط با جامعه و صنعت بیشتری دارند و امکان اهرمی کردن منابع را دارند؛ ج) در نظر گرفتن تجربیات پیشین استاد میزبان در جذب پژوهانه و بهره‌برداری و اثربخشی آن.

یکی از متخصصان می‌گوید: «عدم تأثیر سوابق گرن‌ت‌های دریافت‌شده در فرایند ارزیابی ارائه گرن‌ت جدید به یک عضو هیئت‌علمی و نبود سازوکار دقیق جهت تعیین پروژه‌های تکراری و عدم تخصیص چندباره، یکی از مشکلات است که در ویژگی‌های استاد میزبان بایستی مدنظر باشد (INT11)».

درمورد پژوهشگران واجد شرایط نیز شاخص‌های کلیدی بیان‌شده توسط متخصصان شامل موارد زیر بود:

الف) تمام‌وقت بودن؛ ب) در اولویت بودن افرادی که خروجی‌های پژوهشی و فناوری برجسته‌تری دارند؛ ج) در نظر گرفتن تجربیات پیشین پژوهشگر در طرح‌های پژوهشی و فناوری موردحمایت.

«تباید درمورد تمام‌وقتی کوتاه‌آمد. کسی که بیرون کار دارد خوب برود بیرون کار کند. ولی پژوهشگر باید تمام‌وقت باشد و در مدت‌زمان تعیین‌شده کار را به انجام برساند. ضمناً خروجی‌ها مشخص است. پژوهشگری که خروجی‌های پژوهشی و فناوری بهتری دارد باید در اولویت باشد. ضمناً باید ببینیم سال قبل این پژوهشگر چطور بوده است (INT03)».

البته متخصصان مختلفی بر توزیع مناسب بین رشته‌ها و مناطق مختلف تأکید داشتند. یکی از

چه چیزی خرج می‌شود. یکی از استادها در کانادا می‌گفت ما یک صندلی هم برای خودمان از گرنت نمی‌توانیم بگیریم (INT14).

۴. بحث و نتیجه‌گیری

راهکارهای شناسایی‌شده در الگوی نهایی در قالب ۳ بعد اصلی قابل تحلیل است. در الگوی نهایی ۱۴ راهکار ارائه شده است که ۴ راهکار در بُعد تأمین مالی پایدار، ۶ راهکار در سازوکار تخصیص پژوهانه و ۴ راهکار در شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه قرار دارند. تصویر شماره ۴ الگوی نظری اصلاح‌شده را نمایش می‌دهد.

در بُعد تأمین مالی پایدار، ۴ راهکار سیاستی پیشنهاد شد: الف) تخصیص ردیف بودجه مستقل برای تأمین مالی پژوهانه در بودجه وزارت عتف؛ ب) افزایش منابع مالی مبتنی بر پژوهانه به وزارت عتف؛ ج) ایجاد صندوق پژوهانه در ذیل وزارت عتف برای ایجاد ساختار پژوهانه کشور؛ د) اهرمی کردن منابع در دسترس وزارت عتف با منابع در دسترس دانشگاه‌ها و دستگاه‌ها و مجموعه‌های صنعتی و اقتصادی. راهکارهای مذکور به ۳ چالش عدم تخصیص به‌موقع و پیش‌بینی‌پذیر منابع مالی به وزارت، میزان ناکافی منابع مالی تخصیص‌یافته به وزارت عتف و نبود سازمان تخصیص‌دهنده منابع مالی در وزارت و اتصال پژوهانه‌های پرداختی به بودجه سالیانه پاسخ می‌دهند. در این راستا در بودجه سال ۱۴۰۰، ردیف ۵۰ میلیارد تومانی برای این امر از محل فروش اموال و دارایی‌های دولت پیش‌بینی شده است که به دلیل عدم پایداری منابع تخصیص داده نشد. همچنین اصل تأسیس صندوق شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری در جلسه ۸۲۶ شورای عالی انقلاب فرهنگی به تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۱ به تصویب رسید. همچنین

یکی از مصاحبه‌شوندگان می‌گوید: «امتحان متمرکز فعلی با نحوه جذب دانشجوی دکتری در تضاد است. خوب من استاد میزبان که قرار نیست با نفری که دیگران می‌گویند کار کنم. نظر من باید اثر جدی در انتخاب پژوهشگر داشته باشد. بالاخره قرار است با من کار کند. من نمی‌گویم کلاً آزمون را حذف کنند، ولی باید اثر آن را کاهش دهند به‌گونه‌ای که نمره استاد میزبان مؤثر و کلیدی باشد» (INT03).

پیشنهاد سیاستی دوم مربوط به اتصال ارتقا و ترفیع اعضای هیئت‌علمی به جذب پژوهانه‌های مذکور است. به‌گونه‌ای که در اختصاص پژوهشگر و همچنین نمرات ترفیع و ارتقای دریافت پژوهانه معیار اصلی باشد (بر اساس نظرات (INT01، 02، 03، 07، 13، 15)). «شاید اول نشود این طرح را به همه پژوهشگران توسعه داد، ولی در چشم‌انداز طرح بایستی استاد میزبان بدون گرنت نتواند دانشجوی دکتری روزانه دولتی بگیرد. چرا باید بگیرد؟ در ابتدای طرح به نظر من باید در ترفیع و ارتقا جهت جذب گرنت از صنعت و صندوق‌های علمی امتیاز بالایی گذاشت که اساتید جذب شوند. اگر من بتوانم بدون دردرس بدون کارفرما دانشجوی دکتری بگیرم چرا خودم را به دردرس بیندازم؟» (INT01).

همچنین ایجاد سازوکارهای تخصیص پژوهانه در دانشگاه و نظارت بر حسن هزینه‌کرد آن نیز به‌عنوان یکی از سیاست‌های پیشنهادی مطرح شد. «در هیچ جای دنیا این‌گونه نیست که دانشگاه یک بالاسری بردارد و به بقیه پول کاری نداشته باشد. در آمریکا حداقل ۲۰ نوع گرنت است. یکی از آن‌ها حق‌الزحمه استاد است. بقیه به موارد مختلف تخصیص دارد. ما هم باید استاد که در دانشگاه عضو شد یک حساب گرنت برایش ایجاد کنیم. معلوم باشد این پول برای

تأمین مالی پایدار

- تخصیص ردیف بودجه مستقل برای تأمین مالی پژوهانه در بودجه وزارت عتف (چالش ۱ و ۲)*
- افزایش منابع مالی مبتنی بر پژوهانه به وزارت عتف (چالش ۱ و ۲)
- ایجاد صندوق پژوهانه در ذیل وزارت عتف برای ایجاد ساختار پژوهانه کشور (چالش ۳)
- اهرمی کردن منابع در دسترس وزارت عتف با منابع در دسترس دانشگاه‌ها و دستگاه‌ها و مجموعه های صنعتی و اقتصادی (چالش ۲ و ۳)

سازوکارهای تخصیص پژوهانه

- تعیین شاخص‌های اولویت‌بندی دانشگاه‌ها و تعیین سهم دانشگاه‌ها جهت تخصیص منابع مالی مبتنی بر پژوهانه (چالش ۶ و ۷)
- ایجاد سازوکار داوری پروپزال در سطح دانشگاه‌ها و وزارت (چالش ۴ و ۶)
- تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های اعضای هیات علمی واجد شرایط به‌عنوان استاد راهنما و میزبان با توجه به ویژگی‌های علمی و ارتباط با جامعه و صنعت (چالش ۴)
- تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های متقاضیان (دانشجویان واجد شرایط جهت بهره‌مندی از پژوهانه) (چالش ۵)
- اصلاح نظام جذب دانشجویان دکترا مبتنی بر تأمین مالی دوره‌ها (چالش ۵)
- اثرگذاری جذب پژوهانه بر ترفیع و ارتقای اعضای هیات علمی (چالش ۴ و ۷)

شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه

- ارائه اولویت‌های سالیانه پژوهشی کشور جهت تخصیص منابع پژوهانه (چالش ۷)
- ایجاد بانک اطلاعاتی بهره‌برداران از گزینش دریافتی وزارت عتف و ارزیابی نتایج حاصل از منابع تخصیص یافته (چالش ۶)
- تعیین حداقل خروجی‌های مورد نیاز طرح‌های حمایتی و ایجاد تعهد مورد نیاز در عضو هیات علمی و پژوهشگر جهت تحقق آن (چالش ۶)
- ایجاد سازوکار مالی و اداری تخصیص پژوهانه در دانشگاه‌ها و نظارت بر هزینه‌کرد آن (چالش ۶)

تصویر ۴. الگوی نهایی الزامات سیاستی در هزینه‌کرد پژوهانه برای دانشجویان دکتری روزانه*
منظور شماره چالشی است که این راهکار به آن پاسخ داده است.

وزارت باشد. همچنین وزارت بایستی پیگیر منابع ثابت در بودجه خود باشد. البته یکی از پیشنهاداتی که در مورد اعطای پژوهانه تبدیل آن به وام است. که با ماهیت حقوق بودن پژوهانه در تعارض است. همچنین نیاز است در برنامه‌ای زمان‌بندی شده سهم

در این مصوبه تدوین اساس‌نامه برعهده وزارت عتف و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار گرفته است که می‌تواند با برنامه‌ریزی مناسب و توجه به راهکارهای سیاستی مطرح‌شده بستری مناسب جهت توزیع منابع پژوهانه اعطایی از سمت

دانشجویان دکترای روزانه دولتی (که تمایل به حضور تمام‌وقت به‌عنوان پژوهشگر دارند) که امکان دریافت پژوهانه دارند افزایش یابد. همچنین در برنامه کلان شماره ۱۷ وزیر علوم، تحقیقات و فناوری (آقای دکتر زلفی گل) که به مجلس شورای اسلامی ارائه شد نیز وعده به‌کارگیری ۲۰ درصد از دانشجویان دکتری به‌صورت پژوهشگران تمام‌وقت مد نظر قرار گرفته است که این مورد نیز می‌تواند در جهت‌دهی منابع بیشتر به این موضوع مؤثر باشد.

در بعد سازوکارهای تخصیص پژوهانه، ۶ راهکار سیاستی مدنظر قرار گرفته است. راهکار سیاستی اول تعیین شاخص‌های اولویت‌بندی دانشگاه‌ها و تعیین سهم دانشگاه‌ها جهت تخصیص منابع مالی مبتنی بر پژوهانه است. راهکارهای دیگر نیز به ترتیب شامل ایجاد سازوکار داوری پروپوزال در سطح دانشگاه‌ها و وزارت، تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های اعضای هیئت‌علمی واجد شرایط به‌عنوان استاد راهنما و میزبان باتوجه‌به ویژگی‌های علمی و ارتباط با جامعه و صنعت، تعیین دقیق و شفاف شاخص‌های متقاضیان (دانشجویان دکتری) واجد شرایط جهت بهره‌مندی از پژوهانه، اصلاح نظام جذب دانشجویان دکتری مبتنی بر تأمین مالی دوره‌ها، اثرگذاری جذب پژوهانه بر ترفیع و ارتقای اعضای هیئت‌علمی است. به‌صورت ویژه این راهکارهای سیاستی به چالش‌های نبود سازوکار مشخص در انتخاب پژوهشگران دوره دکتری برای دریافت منابع پژوهانه و نبود سازوکار مشخص جهت ارزیابی پروپوزال‌های دریافتی توسط اعضای هیئت‌علمی و شرایط آن‌ها جهت تعیین به‌عنوان استاد میزبان جهت پژوهانه‌های دریافتی از وزارت می‌پردازد. توجه به توزیع مناسب منابع هم در سطح رشته‌ها و هم در سطح استان‌ها و دانشگاه‌های مختلف یکی از محورهای کلیدی سیاست‌های

این بُعد است. همچنین اثرگذاری دریافت پژوهانه توسط اساتید میزبان بر نظام جذب پژوهشگران، ویژگی‌های اساتید میزبان پذیرنده پژوهشگر، ترفیع و ارتقای اعضای هیئت‌علمی در سیاست‌های این بُعد تبیین شده است. باید به این واقعیت توجه داشت که موضوع پژوهشگری تمام‌وقت صرفاً یک فعالیت پژوهشی نیست، بلکه یک موضوع آموزشی و مهارت‌آموزی نیز هست. دوره‌های دکتری و دوره‌های پسادکتری یکی از مهم‌ترین ساختارهای آموزش عالی در کشورهای پیشرو دنیاست. در ایران نیز در ۲ دهه اخیر، تحصیلات تکمیلی و همچنین دوره‌های پسادکتری رشدی فزاینده داشته است.

در دانشگاه‌های پیشرو در مقطع دکتری، پژوهش آموزش‌محور^۱ مورد تأکید قرار می‌گیرد. در پژوهش آموزش‌محور، آموزش از رویکردی تک‌ساحتی مبتنی بر یادگیری محفوظات به‌سمت رویکردهای چندساحتی حرکت می‌کند. یعنی پژوهش به‌عنوان رکن اصلی دوره‌های تحصیلات تکمیلی در قالب سازوکاری تقاضا‌محور و کارآمد فرایندهای آموزشی به‌ویژه یادگیری تجربی^۲ را تقویت می‌کند

اما در دانشگاه‌های معتبر دنیا چگونه پژوهش آموزش‌محور و دارای متقاضی اتفاق می‌افتد؟ در دانشگاه‌های معتبر دنیا، پژوهشگر دوره دکتری یک شغل قلمداد می‌شود که در آن نقش‌های مختلف پژوهشی و آموزشی برعهده دانشجو قرار می‌گیرند (گروته و همکاران، ۲۰۲۱، مورتیر و همکاران، ۲۰۲۰؛ بوستن و همکاران، ۲۰۱۴). شغل بودن سه معنی ویژه دربر دارد: ۱. پژوهشگر تمام‌وقت است.

۱. در برنامه آقای دکتر زلفی گل وزیر علوم، تحقیقات و فناوری به این مورد اشاره شده است و این واژه به‌طور جدی مطرح شده است.

2. Experiential Learning

محل منابع اختصاصی دانشگاه تأمین می‌شود.

در این فرایند پژوهشگر در هرکدام از مسیرها قرار داشته باشد وارد فرایند پژوهشی و آموزشی مأموریت‌گرا و تقاضامحور می‌شود. در این سازوکار، آموزش در ساحت‌های مختلف از جمله کار تیمی، همکاری، اخلاق حرفه‌ای و سایر ساحت‌های نرم قابل‌گسترش است. بدین جهت پژوهشگران دانش‌آموخته در این نظام تحصیلات تکمیلی به احتمال بسیار، توانمندی‌های نرم و ارتباطی بالاتر نسبت به هم‌ترازان خود در یک سازوکار صرف آموزشی دارند. گروه و همکاران (۲۰۲۱) نیز بر شکل‌گیری این توانمندی‌ها تأکید می‌کنند و حتی به تمایز توانمندی‌های کسب‌شده در دانشجویان دستیار پژوهشی و دستیار آموزشی در مقطع دکتری نیز اشاره می‌کنند. در مطالعات اشاره‌شده در بخش پیشینه و جدول شماره ۱ نیز به بخش‌هایی از این زیست‌بوم در ابعاد مختلف، همچون کیفیت پژوهش‌ها، نحوه به‌کارگیری دانشجویان و محیط کاری و معیشت دانشجویان اشاره شده است (آتاناسیادو، ۲۰۱۸؛ مورتیر و همکاران، ۲۰۲۰؛ بوستن و همکاران، ۲۰۱۴؛ نقی‌زاده و همکاران، ۲۰۲۱). نتیجه چنین زیست‌بومی به‌طور خلاصه چنین است:

الف) پژوهشگران دکتری به جمع پژوهشگران تمام‌وقت با حقوق و مزایای مشخص می‌پیوندند؛ ب) پژوهش‌های دوره دکتری به محور اصلی آموزش نیز تبدیل می‌شوند و در کنار نیازمحوری، کاربردی و واقعی بودن به ابزار اصلی آموزش‌های نرم و مبتنی بر مربیگری در دانشگاه‌ها تبدیل می‌شوند؛ ج) اعضای هیئت‌علمی همراه با پژوهشگران می‌توانند از مزایای پیشرفت علمی برخوردار شوند و یک تقاضای فعال در جامعه را با تأمین مالی قابل‌قبول حل کنند؛

۲. پژوهشگر به ازای تلاش پژوهشی خود حقوق می‌گیرد. ۳. پژوهشگر از مزایای یک شغل همچون بیمه برخوردار است. در این نگاه شغل پژوهشگر دکتری و پسادکتری، پژوهشگری است. پژوهشگری که در حال آموزش نیز هست. فرض بر آن است که پژوهشگر دوره دکتری یا پسادکتری در مقاطع قبلی سطح قابل‌قبولی از دانش کدشده در قالب کتاب یا مقالات را فراگرفته است. آنچه در فرایند آموزشی دانشجوی دکتری مهم است آشنایی با نیازها، پاسخ‌گویی واقعی به تقاضای در دسترس و یادگیری مهارت‌های رفتاری، اخلاقی و کاری یک پژوهشگر حرفه‌ای است.

جهت تحقق این امر متقاضیان نیازهای خود را از طریق اصلی به اعضای هیئت‌علمی یا دانشگاه‌ها منعکس می‌کنند:

الف) تقاضای قراردادهای پژوهشی با دانشگاه؛ ب) پروژه‌های تعریف‌شده در صندوق‌های علمی مبتنی بر پژوهانه دولتی و عمومی (ایجاد صندوق پژوهش‌های علمی کشور می‌تواند نقش کلیدی در این زمینه بازی کند)؛ ج: مأموریت‌های دانشگاه از محل منابع اختصاصی دانشگاه یا کمک‌ها و حمایت‌های مالی همچون کمک خیرین و واقفین.

اعضای هیئت‌علمی برای جذب پژوهشگر دکتری نیازمند داشتن پژوهانه از این منابع هستند. پژوهانه مرتبط با تقاضاهای دسته الف را عموماً مجموعه‌های صنعتی و اقتصادی تأمین می‌کنند. منابع مالی تقاضاهای دسته ب از طریق صندوق‌های توسعه علمی و با استفاده از منابع دولتی و عمومی تأمین می‌شود. این تقاضاها عمدتاً در حوزه‌های عمومی، علوم انسانی و علوم بنیادین و پایه مطرح می‌شوند. دسته سوم نیز مرتبط با مأموریت‌های دانشگاه و از

د) یک حرکت شتابان برای تربیت نیروی انسانی فرهیخته و آگاه در جهت رفع نیازهای جامعه و صنعت از طرف دانشگاه آغاز می‌شود.

بُعد سوم مرتبط با شناسایی و ارزیابی طرح‌های هزینه‌کرد پژوهانه است که در آن ۴ عامل سیاستی مطرح می‌شود. ۴ عامل سیاستی مشتمل بر ارائه اولویت‌های سالیانه پژوهشی کشور جهت تخصیص منابع پژوهانه، ایجاد بانک اطلاعاتی بهره‌برداران از پژوهانه دریافتی وزارت عتف و ارزیابی نتایج حاصل از منابع تخصیص‌یافته، تعیین حداقل خروجی‌های موردنیاز طرح‌های حمایتی و ایجاد تعهد موردنیاز در عضو هیئت‌علمی و پژوهشگر جهت تحقق آن و ایجاد سازوکار مالی و اداری تخصیص پژوهانه در دانشگاه‌ها و نظارت بر هزینه‌کرد آن است. همان‌گونه که در جدول شماره ۱ اشاره شده است تخصیص منابع پژوهانه بایستی به اولویت‌های پژوهشی و نیازهای شناسایی‌شده متصل باشد تا در طول زمان تخصیص منابع پایدار باشد (آتاناسیادو، ۲۰۱۸؛ ویسمن، ۲۰۱۳). به همین جهت ارائه اولویت‌های سالیانه پژوهشی کشور امری ضروری است. عمده تأکید عامل‌های سیاستی این بُعد بر تجربه ناموفق گذشته در زمینه پرداخت پژوهانه بوده است که منجر به خروجی محسوسی نشد. همچنین نبود یا کندی نظام‌های تخصیص پژوهانه در شرایط کنونی در دانشگاه‌ها نیز از مسائل اصلی پیرامون طرح راهکارهای مذکور بود. عامل‌های سیاستی در این بُعد به چالش‌های نبود سازوکار نظارت بر تحقق نتایج حاصل از پژوهانه‌های پرداختی توسط وزارت و غیرمأموریت‌گرا بودن منابع پرداخت‌شده به دلیل مشخص نبودن اولویت‌های پژوهشی جهت تخصیص منابع وزارت پاسخ می‌دهند.

پژوهش حاضر براساس راهبرد مطالعه موردی و با محوریت وزارت عتف انجام پذیرفت. براساس

مطالعات پیشین، سلسله شواهد و آمارها و همچنین مصاحبه‌های اکتشافی انجام‌شده، الگوی نظری اولیه پژوهش مشتمل بر ۳ بُعد و ۱۱ راهکار سیاستی ارائه شدند. در ادامه الگوی نظری اولیه براساس روش مطالعه موردی و ابزارهایی همچون مطالعه مستندات و فعالیت‌های پیشین، آمارها و مصاحبه گسترده با خبرگان مورد بررسی دقیق‌تر قرار گرفت. براین‌اساس ضمن تدقیق الگوی مذکور، تعداد راهکارهای موردنیاز از ۱۱ راهکار به ۱۴ راهکار در الگوی نهایی افزایش یافت.

باتوجه به راهکارهای ارائه‌شده در تصویر شماره ۴، پیشنهاد می‌شود وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت علمی و فناوری و شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری اقدامات سیاستی زیر را پی‌گیری کنند.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در بازه زمانی مشخص سازوکار تخصیص دانشجو دکتری روزانه دولتی را به‌گونه‌ای تغییر دهد که بخش قابل‌توجهی از پذیرش دانشجو از ابتدا به‌صورت نیازمحور و استادمحور و براساس تأمین مالی فعالیت‌های پژوهشی دانشجویان باشد.

شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری از طریق تقویت صندوق شورای عالی عتف، نسبت به جهت‌دهی منابع مالی پژوهشی در دسترس به‌ویژه در بودجه‌های سنواتی برای پژوهانه ماهیانه دانشجویان دکتری اقدام کند.

معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری نسبت به جهت‌دهی بخشی از منابع صندوق پژوهشگران و فناوران و منابع مالی ستادهای فناوری و دانش بنیان در پژوهش‌های هدفمند دانشگاهی که منجر به پذیرش دانشجویان دوره دکتری به‌عنوان پژوهشگران تمام‌وقت در دانشگاه‌ها می‌شود، اقدام کند.

مهم‌ترین محدودیت تحقیق، ضعف در وجود آمار یکپارچه و دقیق از وضعیت دانشجویان و رساله‌های دکتری در کشور بود. باتوجه‌به نتایج حاصل از این پژوهش می‌توان مهم‌ترین پیشنهادهای تحقیقاتی آینده را مرتبط با سامان‌دهی به‌کارگیری و تأمین مالی دانشجویان دکتری در دوره‌های شهریه‌پرداز دانست.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

تمامی اصول اخلاق در پژوهش در این مقاله رعایت شده است.

حامی مالی

این مقاله حاصل طرح پژوهشی نویسنده مقاله (رضا نقی‌زاده) در مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور است.

مشارکت نویسندگان

این مقاله یک نویسنده داشته و کلیه بخش‌ها حاصل کار ایشان است.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسنده این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع فارسی

محمدی، ط. و زاهد بابلان، ع. (۱۴۰۱). ارائه الگویی برای تحقق فرهنگ کیفیت در آموزش عالی (نظریه‌ی داده بنیاد). *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۲(۴۲)، ۱۳۸-۱۶۱.

ین، ر. (۱۳۸۷). کاربرد تحقیق موردی [ترجمه س. م. اعرابی، م. رحمانی، و ر. سهرابی، ترجمه فارسی]. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

ین، ر. (۱۳۸۱). روش تحقیق موردی [ع. پارسائیان، س. م. اعرابی، ترجمه فارسی]. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. اصلاحات.

یوسفی اقدم، ر. (۱۳۹۴). "امر موقت" و توسعه هویت حرفه‌ای دانشجویان دکتری در ایران. *سیاست علم و فناوری*، ۸(۲)، ۶۵-۸۲.

یوسفی، ه.، علم الهدی، ج.، خورسندی طاسکوه، ع.، ذاکر صالحی، غ. (۱۴۰۰). استخراج عوامل محرک اصلاحات در حکمرانی نظام‌های آموزش عالی اروپایی؛ رهیافت‌هایی برای ایران. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۱(۳۹)، ۲۵۰-۲۷۵.

آزادی احمدآبادی، ق. (۱۴۰۰). استخراج و اولویت‌بندی راهبردهای دستیابی به مرجعیت علمی در ایران با رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۱(۴۱)، ۲۶۵-۲۴۰.

ایسنا. (۱۳۹۴). اعطای پژوهانه دانشجویان دکتری از آغاز تا پایان.

ایسنا. (۱۴۰۰). مصاحبه با آقای دکتر رحیمیان معاون پژوهش و فناوری وقت دانشگاه تهران.

سلیمی، ق.، و حسینی، ن.، مرزوقی، ر.، و ترک‌زاده، ج.، و محمدی، م. (۱۳۹۸). سنتز پژوهی مؤلفه‌های کارکردهای ارشادگری پژوهشی دانشجویان دکتری. *مطالعات اندازہ‌گیری و ارزشیابی آموزشی*، ۹(۲۵)، ۱۱۳-۱۵۸.

نهاد ریاست جمهوری. (۱۴۰۰). *سند تحول دولت سیزدهم*. تهران: نهاد ریاست جمهوری.

شورای گسترش آموزش عالی. (۱۴۰۱). *سیاست‌های پذیرش دانشجو دکترا*. مصوبه جلسه مرداد ۱۴۰۱ شورای گسترش آموزش عالی. تهران: شورای گسترش آموزش عالی.

خبرگزاری خانه ملت. (۱۴۰۰). مصاحبه با دکتر حسین حق وردی به تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۲۱.

فرجی ده سرخی، ح.، آراسته، ح.، نوه ابراهیم، ع.، و عبدالمهی، ب. (۱۳۹۴). شناسایی ملاک‌های پذیرش دانشجویان دوره دکتری: مطالعه‌ای کیفی. *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۱(۴)، ۹۸-۷۱.

قلمکاری، م.، نوریان، م.، مسعودی ندوشن، ع.، و نوروزی، د. (۱۳۹۸). اعتبارسنجی مؤلفه‌های انتظارات دانشجویان دکتری از آموزش عالی. *مطالعات آموزش و یادگیری (علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز)*، ۱۱(۲)، ۴۹-۲۱.

دواس، د. (۱۳۸۷). *طرح تحقیق در تحقیقات اجتماعی* [ترجمه ه. ناییب، ترجمه فارسی]. تهران: انتشارات آگاه.

کیخا، ا.، عبدالمهی، ح.، و خورسندی طاسکوه، ع. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت‌بخشی آموزش از دیدگاه متخصصان آموزش عالی و دانشجویان دکتری. مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱۲(۱)، ۱۵۱-۱۸۲.

References

- Athanasiadou, R., Banksston, A., Carlisle, M., Niziolek, C. A., & McDowell, G. S. (2018). Assessing the landscape of US postdoctoral salaries. *Studies in Graduate and Post-doctoral Education*, 9(2), pp. 213-242. [DOI:10.1108/SGPE-D-17-00048]
- Azadi, G. (2022). [Extraction and prioritization of strategies for achieving scientific leadership in Iran with an interpretive structural modeling approach (Persian)]. *Strategic Studies of Public Policy*, 11(41), 240-265. [Link]
- Boosten, K., Vandeveld, K., Derycke, H., te Kaat, A., & Van Rossem, R. (2010). Careers of doctorate holders survey 2010. In K. Boosten, & K. Vandeveld (Eds.), *The Research Series on R&D and Innovation in Belgium*. Brussels: Belgian Science Policy Office. [Link]
- Cornell, B. (2018). *PhD life: The UK student experience. HEPI Report 131*. Oxford: Higher Education Policy Institute. [Link]
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *The Academy of Management Review*, 14(4), 57-74. [DOI:10.2307/258557]
- Faraji, H., Arašte, H., Nave Ebrahim, A., & Abdolahi, B. (2016). [Identifying the admission criteria for doctoral students: A qualitative study (Persian)]. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 21(4), 71-97. [Link]
- Ghalamkari, M., Noorian, M. Masoudi Nadoshan, E., & No-roozi, D. (2020). [Validation of the components of doctoral students' expectation from higher education (Persian)]. *Studies in Learning and Instruction*, 11(2), 21-49. [Link]
- Grote, D., Patrick, A., Lyles, C., Knight, D., Borrego, M., & Alsharif, A. (2021). STEM doctoral students' skill development: Does funding mechanism matter? *Intentional Journal of STEM Education*, 8, 1-19. [DOI:10.1186/s40594-021-00308-w]
- Higher Education Development Council. (2022). [*PhD student admission policies* (Persian)]. Tehran: Higher Education Development Council.
- Icana. (2021). [Interview with Dr. Hossein Haqvardi (Persian)]. Retrieved from: [Link]
- Iranian Students' News Agency. (2015). [Research grants for PhD students from start to finish (Persian)]. Retrieved from: [Link]
- Iranian Students' News Agency. (2021). [Interview with Dr. Rahimian, Vice President of Research and Technology at Tehran University (Persian)]. Retrieved from: [Link]
- Keykha, A., Abdollahi, H., & Khorsandi, A. (2019). [Identifying the factors affecting the quality of education from the viewpoint of higher education specialists and Ph.D. students (Persian)]. *Quarterly Journal of Management and Planning in Educational Systems*, 12(1), 151-182. [Link]
- Mangematin, V. (2000). PhD job market: Professional trajectories and incentives during the PhD. *Research Policy*, 29(6), 741-756. [DOI:10.1016/S0048-7333(99)00047-5]
- Marshal, C., & Rossman, G. B. (1999). *Designing qualitative research*. California: SAGE Publications. [Link]
- Mohamadi, T., & Zahedbabolan, A. (2022). [Presenting a model for realizing quality culture in higher education (Grounded Theory) (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 12(42), 138-161. [Link]
- Morse, J. M. (1995). The significance of saturation. *Qualitative Health Research*, 5(2), 147-149. [DOI:10.1177/104973239500500201]
- Mortier, A., Van Parijs, J., & Levecque, K. (2020). The salary of PhD holders inside and outside academia: Something to be satisfied with? ECOOM briefs 27. Retrieved from: [Link]
- Naghizadeh, R., Allahy, S., & Ranga, M. (2021). A model for NTBF creation in less developed regions based on the Smart Specialisation concept: The case of regions in Iran. *Regional Studies*, 55(3), 441-452. [DOI:10.1080/00343404.2020.1736539]
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, Policy and Global Affairs, Board on Higher Education and Workforce, Committee on the Next Generation Initiative, Beninson, L., & Daniels, R. (2018). *The next generation of biomedical and behavioral sciences researchers: Breaking through*. Washington, DC: National Academies Press. [PMID]
- National Science Foundation. (2022). *Survey of graduate students and postdoctorates in science and engineering*. Virginia: National Science Foundation.

- Presidential Administration of Iran. (2021). [*The 13th government transformation document* (Persian)]. Tehran: Presidential Administration of Iran. [\[Link\]](#)
- Rakovcová, D., & Drbohlav, D. (2021). Examining change in migration strategies over the life course of international PhD students. *Longitudinal and Life Course Studies*, 13(2), 263-285. [\[DOI:10.1332/175795921X16147616363118\]](#) [\[PMID\]](#)
- Salimi, G., Hosseini, N., Marzoughi, R., Torkzadeh, J., & Mohammadi, M. (2019). [Investigating the components of research mentoring functions among Ph. D. students focusing on synthesis research (Persian)]. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 9(25), 113-158. [\[Link\]](#)
- Santa-Ramirez, S. (2022). Sink or swim: The mentoring experiences of Latinx PhD students with faculty of color. *Journal of Diversity in Higher Education*, 15(1), 124-134. [\[DOI:10.1037/dhe0000335\]](#)
- United States Congress. (1974). *National Research Service Award Act of 1974*. United States Congress. Washington: United States Congress. [\[Link\]](#)
- Vaus, D. (2009). [*Research design in social research* [H. Naeni, Persian trans.]. Tehran: Agah. [\[Link\]](#)
- Weissmann, J. (2013). The Ph.D bust: America's awful market for young scientists - in 7 charts. The Atlantic. [\[Link\]](#)
- Yin, R. (2009). *Application of case study research* [M. Arabi, M. Rahmani, & R. Sohrabi, Persian trans.]. Tehran: Cultural Research Office. [\[Link\]](#)
- Yousefi Aghdam, R. (2015). ["The temporary" and developing the theory of doctoral student professional identity in Iran (Persian)]. *Journal of Science and Technology Policy*, 8(2), 65-82. [\[Link\]](#)
- Yousefi, H., Alamolhoda, J., Khorsandi, A., & Zakersalehi, G. (2021). [A comparative study of the drivers of governance reform in European higher education systems; Approaches for Iran (Persian)]. *Strategic Studies of Public Policy*, 11(39), 250-275. [\[Link\]](#)